

جایگاه دعای جمعی در آیات و روایات و آثار آن در ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریح

وحید صمدی^۱

تاریخ دریافت ۹۷/۱۰/۱

تاریخ پذیرش ۹۷/۱۲/۲۵

چکیده

دعای جمعی در دین اسلام جایگاه والایی دارد. در اهمیت آن همین بس که آیات و روایات زیادی به این شیوه از نیایش پرداخته‌اند. دعای جمعی منتظران شیوه مهمی از ابزار اضطرار جامعه مقدمه ساز به درگاه الهی است. شناخته شدن اهمیت و جایگاه دعای جمعی برای جامعه منتظر و اهتمام و اهمیت دادن در برگزاری ادعیه مهدوی تاثیر به سزائی در تحقق ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریح خواهد داشت. این مساله در این تحقیق به روش تحلیلی و توصیفی در آیات و روایات بررسی شده است.

واژگان کلیدی: امام عصر، دعای جمعی، ظهور، آیات و روایات.

---

۱. دانش آموخته سطح ۳ امامت و مهدویت مرکز تخصصی مهدویت قم؛ ایمیل: vahid۱۳۶۱@iran.ir.

مقدمه

دعا بهترین پل ارتباطی بندگان با خدای متعال است. تکلم با خدای متعال به هر زبان، در هر زمان و مکانی باشد، مطلوب حق تعالی می‌باشد چرا که در قرآن کریم فرمود: «أدعونی أستجب لکم»^۱ (مرا بخوانید شما را اجابت می‌کنم). در دوران غیبت کبری بزرگترین محرومیت انسانها فقدان واسطه فیض الهی؛ امام زمان عجل الله تعالی فرجه می‌باشد. وقتی قلبهای دعا کنندگان متوجه دعا برای فرج امام غائبشان شود، برای ظهور آن حضرت دعا می‌خوانند. ابراز این نیازها به درگاه الهی آثار فراوانی در ظهور حضرت خواهد داشت.

دعای جمعی آثار فراوانی در حوزه فردی و اجتماعی دارد. عمده احکام و اعمال واجب و مستحب، تاکید به زندگی اجتماعی و کوشش‌های جمعی بنا نهاده شده است. مانند نمازهای جماعت که در روایت امام رضا علیه السلام فضیلت هر رکعت نماز جماعت دو هزار برابر یک رکعت نماز فردی بیان شده است.^۲

در دعای جمعی نیرویی فوق العاده از آنها به سوی مبداء هستی متوجه می‌شود. مانند چشمه آبی که از سطلی آب نیرو و جریانش بیشتر و دریایی که موج و خروجش هزاران چشمه را در بر می‌گیرد.

در این تحقیق به جایگاه دعای جمعی برای ظهور آخرین حجه الهی پرداخته شده است. پیشینه مدونی در کتب و مقالات برای دعای جمعی یافت نشد. اما علی باقری ذیل بررسی ادعیه قرآنی در کتاب پژوهشی در نیایش‌های قرآن کریم به این مساله پرداخته است و سید رضا باقریان فرد در جلد اول نیایش از نگاه اندیشمندان به این مساله پرداخته است. علیرضا برازش نیز در قرآن صاعد به این مساله پرداخته است. همچنین حسین انصاریان در شرح دعای کمیل به این بحث پرداخته‌اند. روش این تحقیق؛ توصیفی تحلیلی است و منابعی که برای اثبات اهمیت دعای جمعی به آنها استناد داده شده است آیات و روایات می‌باشد.

۱. سوره غافر، آیه ۶۰.

۲. ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۴۱۷.

اول: مفاهیم

۱. مفهوم دعا

اصل و ریشه دعا در لغت از دعو و به معنی حاجت خواستن است.^۱ دعا شوق و طلب و مسالت به سوی خداوند متعال می‌باشد.^۲ و در اصطلاح به عبادتی که در آن از درگاه خداوند متعال چیزی در خواست شود، گفته می‌شود «و روی عن النبی ﷺ انه قال: الدعاء هو العباده»^۳ پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: دعا کردن عبادت است.

۲. مفهوم جماعت و رهط

جماعت در لغت اسم مصدر از ثلاثی مجرد جمع^۴، به معنای گروه مردمی^۵ اندک یا بسیار^۶، در یک مکان جمع شده که به آنها جمعیت گفته می‌شود.^۷ جماعت در اصطلاح؛ مفهومی حدیثی بوده و به معنی حفظ همبستگی مسلمانان می‌باشد.^۸ العین رهط را به معنی جمعی که شامل سه تا ده نفر باشند، معنی کرده است.^۹ در اصطلاح علم رجال و درایه به جماعتی از مردان که کمتر از ده و بیشتر از سه و یا هفت تا ده و یا بین ده و چهل باشد رهط گفته می‌شود.^{۱۰}

دوم: دعای جمعی در آیات

در قرآن کریم آیات زیادی در مورد امام زمان عجل الله تعالی فرجه نازل شده است. در نیایش پیامبران و

۱. قرشی، قاموس قرآن، ج ۲، ص ۳۴۴.

۲. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۴، ص ۲۵۷.

۳. همان.

۴. صدر حاج سید جوادی، دائرة المعارف تشیع، ج ۵، ص ۴۲۷.

۵. ده خدا، لغت نامه ده خدا، ج ۵، ص ۷۸۴۴.

۶. فیومی، المصباح المنیر، ج ۱، ص: ۱۰۸.

۷. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، ص ۵۰۹.

۸. حداد عادل، دانشنامه جهان اسلام، ج ۱۰، ص ۶۰۵.

۹. فراهیدی، العین، ج ۴؛ ص ۱۹.

۱۰. همان.

مومنان موارد بسیاری را می‌توان نشان داد که اقدام به دعای جمعی نموده‌اند. پاره‌ای از دعاها در آیات قرآن اشاره به پیکار دفاعی در برابر تجاوز دشمن به سرزمین مومنان دارد که مومنان در حال آماده سازی خود و رویارویی با متجاوزان بوده‌اند. برخی از نیایش‌ها درخواست از رحمت الهی و رشد و سعادت نیایش‌کنندگان را به نمایش می‌گذارد و بعضی از این موارد در نفی و طرد خودکامگان اشاره دارد که حاکی از عنایت به جمع به پا خواسته در جهت توحید و ایمان و طرد استکبار است.^۱

آیاتی به دعای مردم مستضعف به درگاه الهی برای رهایی از ظلم طاغوت‌ها اشاره دارد. شیوه‌هایی از نیایش برای مجاهدان منتظر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الیه می‌باشند که ارتباط معنوی با خدای یکتا را به ایشان می‌شناساند. از جمله مواردی که زبان گفتگو با خدای متعال در قرآن کریم به صورت جمع بیان شده می‌توان به این آیات اشاره کرد:

۱. دعای جمعی هنگام مباحله با دشمنان

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای مقابله با نصاری پیشنهاده مباحله جمعی به درگاه الهی را طرح کردند. این مطلب شیوه‌ای از دعای جمعی است که آن حضرت آن را به مسلمانان تعلیم می‌دهند.

﴿فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَ أَبْنَاءَكُمْ وَ نِسَاءَنَا وَ نِسَاءَكُمْ وَ أَنفُسَنَا وَ أَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لُغْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ﴾^۲

پس کسی که بعد از آمدن علم نزدت با تو ای پیامبر محاجه کرد به آنها بگو بیایید بخوانیم که جمع شوند فرزندان ما و فرزندان شما را و زنان ما و زنان شما را و جان‌های ما و جان‌های شما را، سپس مباحله می‌کنیم پس لعنت خدا را بر دروغگویان قرار می‌دهیم.

به خاطر انکار نصاری پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دختر گرامیشان، فاطمه زهراء علیها السلام و داماد خود امیرالمومنین علیه السلام و حسین علیه السلام را برای مباحله و دعا و نفرین به صورت جمعی برای اثبات حقانیت اسلام می‌آورند. هنگامی که پای مباحله به میان آمد نمایندگان مسیحیان نجران از پیامبر مهلت خواستند تا در این باره ببیندیشند، به این نتیجه رسیدند اگر محمد با سر و صدا و جار و جنجال به مباحله آمد با او مباحله کنند، زیرا حقیقتی در کار او نیست، و اگر با نفرات بسیار

۱. باقری فر، پژوهشی در نیایشهای قرآن کریم، ص ۳۰

۲. سوره آل عمران، ۶۱

محدودی از خاصان نزدیک به میعادگاه آمد بدانید که او پیامبر خداست و از مباحله با او دست بردارند. آنها وقتی به میعادگاه رفتند و دیدند که پیامبر فرزندانش حسن و حسین علیهم السلام را در پیش رو، و علی و فاطمه علیهم السلام همراه او هستند و به آنها سفارش می کند هر گاه من دعا کردم شما آمین بگویید، مسیحیان هنگامی که این صحنه را مشاهده کردند سخت به وحشت افتاده، و از اقدام به مباحله خودداری کردند.^۱

۲. رهایی از ظلم ظالم

یکی دیگر از ادعیه جمعی که در قرآن کریم مطرح شده است دعای جمعی مستضعفانی است که برای رهایی از ظلم و جور مستکبران از درگاه الهی طلب یاری و نجات دارند.

﴿وَمَا لَكُمْ لَاتُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ۝ ۲﴾

چه شده شما را؟ چرا در راه خدا پیکار نمی کنید؟ به ضعف کشیده شدگانی از مردان و زنان که می گویند بار الها ما را از این سرزمین که مردمش همه ستمگرند خارج کن و نجات بده، و از ناحیه خود سرپرستی برایمان بفرست، و از جانب خود یار و مدد کاری برایمان روانه کن.

این آیه شریفه مردان و زنان و کودکان ستمدیده و به بند کشیده شده که توانمندی های مادی و اجتماعی برای نجات و عزت خویش را غصب شده دیده اند توصیه به نیایش می کند. در خواست آنها به صورت یکدل و یکصدا از خدای متعال حاکی از درخواست ولی و یاری کننده ای الهی است تا ایشان را از دست ظالمین نجات دهد.^۳ این دعا برای همه مردان و زنان و فرزندان ستمدیده جهان سرمشقی است تا امام زمان عجل الله تعالی فرجه که نجات بخش همه مظلومین جهان هستند را از پروردگار خود طلب کنند تا جهان را از هر پلیدی و ناپاکی پاک و جهان را با آمدنشان روشن و نورانی بفرمایند.

۳. دعا‌های دسته جمعی برای آموزش خواهی و پیروزی بر دشمنان

آیه دیگری که در آن دعای جمعی مطرح شده است دعای رزمندگان راه خدای متعال است.

۱. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲، ص ۵۲۸.

۲. سوره نساء، ۷۵.

۳. باقری فر، پژوهشی در نیایشهای قرآن کریم، ص ۱۱۶.

رزمندگانی که غفران الهی و ثبات قدم و یاری خواستن بر علیه کافران را از پروردگار درخواست می‌کنند.

﴿وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾^۱

گفتار آنها جز این نبود که بار پروردگارا از گناهان و ستمی که ما در باره خود کرده‌ایم درگذر و ما را ثابت قدم بدار و ما را بر کافران مظفرگردان.

این آیه بیان نیایش جمعی حق جوینانی که پیوسته در تاریخ ادیان ابراهیمی درخشیده‌اند، می‌باشد. آنان به رغم نامساعد بودن زمینه دعوت پیامبران و رنج‌های بی‌شمار آن، بر بندگی و همراهی با آنان پای فشرده‌اند. آمرزش طلبی ایشان که محبوب درگاه خدای متعال می‌باشد، به روشنی از سعی آنان در صراط مستقیم حکایت دارد.^۲ با بررسی گفتار برخی از پیروان پیامبران می‌توان نوعی، پیوستگی و الگو پذیری به دست آورد. مجاهدانی بر این باورند که اندک بودن شمار نیروی انسانی و نیز محدود بودن ابزارها و امکانات نظامی کمترین مانعی در راه پیروزی به وجود نمی‌آورد، مادامی که امت پای در میدان نهاده و دست به دعا برداشته باشند.^۳ محتوای دعای جمعی مجاهدان راه خدا که برای زمینه سازی ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه همواره با مستکبرین جهانی به نبرد برخاسته‌اند؛ ابتداء توجه به پاکی درون است و سپس برای ثبات قدم و غلبه بر دشمنان امام عصر عجل الله تعالی فرجه حرف دل‌های پاک خود را به خدای علیم ابراز می‌کنند.^۴

۴. در خواست رحمت الهی و رشد و سعادت

آیه دیگری که برای دعای جمعی از آیات قرآن به آن استناد می‌شود دعای جمعی جوان مردانی است که از شهر کفر به مخفی گاهی در کوه برای دوری از ظلم و شرک پناه بردند.

﴿إِذْ أَوْى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا﴾^۵

وقتی آن جوانان به غار رفتند پس بلافاصله شروع به دعا کرده و گفتند: پروردگارا ما را از نزد خویش رحمتی عطا کن و برای ما درکارمان صوابی مهیا فرما.

۱. سوره آل عمران، ۱۴۷.

۲. باقری فر، علی، پژوهشی در نیایشهای قرآن کریم، ص ۱۰۰.

۳. همان، ص ۱۰۴.

۴. همچنین آیه ۲۵۰ سوره بقره دلالت بر طلب صبر و ثبات قدم بعد از پیروزی بر کفار دارد.

۵. سوره کهف، آیه ۱۰.

همانطور که اصحاب کهف در زمانی که کسی اجازه نداشت اسمی از خدای یکتا بیاورد با هم و به سرعت دعا کرده و راه نجات را از خدای یکتا طلب کردند. اگر مردم مستضعف جهان نیز با هم از درگاه الهی، فرج امام زمان را بخواهند ایشان ظهور کرده و همه طاغوت‌ها را کنار خواهند زد. لذا قبل از هر کاری برای ظهور امام عصر و برای رهایی از ظلم و ستم تحمیل شده بر مردم، مومنین باید مانند اصحاب کهف همدل شده و برای ظهور امام زمان دعا به صورت جمعی^۱ و مداوم تا ظهور حضرت بخوانند.

۵. امر الهی به همراهی پیامبر با دعا کنندگان

از موارد دیگری که قرآن کریم بر دعای جمعی اشاره دارد آیه ای است که خدای متعال به پیامبرش امر و تاکید به همراهی ایشان (بزرگان و روسای جامعه اسلامی) با افراد ضعیف از حیث اقتصادی اما با ایمان جامعه دارد و هم دلالت بر همراهی و دعا و نماز دارد:

﴿وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا^۲﴾

ای پیامبر با کسانی که بامداد و شبانگاه پروردگار خویش را می‌خوانند و رضای او را اراده می‌کنند با شکیبایی قرین باش و دیدگانت به جستجوی زیور زندگی دنیا از آنها منحرف نشود. و اطاعت مکن کسی را که دلش را از یاد خویش غافل کرده‌ایم و هوس خود را پیروی کرده و کارش زیاده‌روی است.

مشرکین به پیامبر اکرم می‌گفتند فقرایی چون سلمان و بلال و صهیب و... را وقتی ما نزدت می‌آییم، از نزد خود دور کن زیرا که کساء سلمان بوی عرق می‌دهد که این آیه پیامبر اکرم را از این درخواست آنها نهی می‌کند و امر به نماز و دعای دسته جمعی می‌دهد.^۳ از آن پس حضرت نزد ایشان ﷺ می‌نشستند.^۴ خداوند به پیامبرش دستور می‌دهد با افرادی که دائماً و همراه هم در زمان صبح و شب خدا را با نماز و دعا می‌خوانند نفس خود را با آنها همراه کند.^۵ ایشان روز را با

۱. فقالوا اشاره تسريع و جمعی بودن دعا دارد.

۲. سوره کهف، آیه ۲۸.

۳. جزایری، ایسر التفاسیر لکلام العلی الکبیر، ج ۳، ص ۲۵۳.

۴. خازن، باب التأویل فی معانی التنزیل، ج ۲، ۱۱۵.

۵. نسفی، مدارک التنزیل و حقایق التأویل، ج ۳، ۲۳.

دعا آغاز و با دعا به پایان می‌رسانند و رضای خدای متعال را طلب می‌کردند، و شغل و کاری غیر از این نداشتند. لذا حضرت می‌فرمودند: شکر خدایی را که افرادی را در اتمم قرار داد که مرا به همراهی با آنها امر فرمود.^۱ در آیات و روایات هم تاکید شده که یاران امام عصر عجل الله تعالی فرجه الیه محروم شده از حقوق خود خواهند بود که ایشان وارثان خدای متعال در زمین خواهند بود.

سوم: دعای جمعی در روایات

منتظران ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الیه همواره باید به شکل جمعی تضرع و انابه به پیشگاه خدای متعال جهت ظهور امام غائب از نظرها ببرند و دست‌گدایی به درگاهش دراز کنند، یقیناً دعایشان مستجاب می‌شود؛ زیرا در جمعیت دعا کننده، بدون شک دل سوختگانی هستند که با نیت خالص دعا و با حال و زاری و اخلاص‌شان، عامل جلب رحمت و جذب رأفت و مایه اجابت دعا شوند. چه بسا بنا بر آنچه که در متون روایی آمده، خدای متعال به خاطر آنها دعای دیگران را هم مستجاب می‌کند^۲ و به زاری و ناله آنان رحمت آورد و چشمان دعا کنندگان را به جمال امام عصر عجل الله تعالی فرجه الیه روشن می‌نماید.

برای دعای جمعی دو روش در بیانات اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بیان شده است که الگویی برای چگونه دعا کردن برای ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الیه به ستمدیدگان مضطر به آمدن ایشان، می‌باشد.

۱. خواندن الفاظ دعا توسط همه دعا کنندگان

همه افراد حاضر، یک امر واحد را نیت و بر زبان جاری کرده و آن را از خدای متعال درخواست می‌کنند. تعدادی مشخص باید در اجتماع دعا کنندگان باشند که کلماتی چون اربعه، رهط، اربعین بر همراهی و هم دلی برای ابراز نیاز بر در گاه بی نیاز دلالت دارد. برای این روش از دعای جمعی موارد زیادی در روایات آمده است که تعدادی از آنها ذکر می‌شود:

الف. «عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عجل الله تعالی فرجه الیه قَالَ: مَا اجْتَمَعَ أَرْبَعَةٌ قَطُّ عَلَى أَمْرٍ وَاحِدٍ يَدْعُوا [فَدَعَوْا] إِلَّا تَفَرَّقُوا عَنْ

۱. ابن کثیر، تفسیر القرآن العظیم، ج ۵، ص ۱۳۹. آیاتی دیگر از قرآن کریم را می‌توان برای استشهد دعای جمعی آورد از جمله «وَلَا تَطْرُدُ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ» (سوره انعام، آیه ۵۲) این آیه دلالت بر دعای جمعی دارد. همچنین روایات در موضوع دعای جمعی در کتب روایی فروان مطرح شده از جمله می‌توان به کتاب نهج الدعا (با ترجمه فارسی)، محمدی ری شهری جلد اول، ص ۷-۱۶۶ استناد کرد.

۲. انصاریان، شرح دعای کمیل، ج ۱، ص: ۴۸.

إِجَابَةٌ»^۱.

امام صادق علیه السلام می فرماید: هیچ وقت چهار نفر برای دعا کردن برای یک خواسته جمع نمی شوند مگر اینکه در حال جدا شدن دعایشان مستجاب شده است.

در این روایت همانطور که ملاحظه می شود دو شرط برای اجابت دعای جمعی از زبان امام صادق علیه السلام بیان شده است اول دعا کننده گان باید چهار نفر باشند، دوم طلب و خواسته آنها مطلبی واحد باشد، در این صورت قبل از اینکه متفرق شوند دعایشان مستجاب می شود.

ب. «قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا مِنْ رَهْطٍ أَرْبَعِينَ رَجُلًا اجْتَمَعُوا فَدَعَوْا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِي أَمْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونُوا أَرْبَعِينَ فَارْبَعَةٌ يَدْعُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عَشْرَ مَرَّاتٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونُوا أَرْبَعَةً فَوَاحِدٌ يَدْعُو اللَّهَ أَرْبَعِينَ مَرَّةً فَيَسْتَجِيبُ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ لَهُ»^۲.

هیچ چهل نفری نیست که برای دعا اجتماع کنند و خدا را بخوانند مگر اینکه خدای متعال استجابت کند. و اگر تعداد دعا کنندگان چهل نفر نبود، چهار نفر ده مرتبه دعا نمی خوانند، مگر اینکه خدا اجابتشان می فرماید و اگر چهار نفر نبودند یک نفر چهل بار دعا بخواند، خداوند متعال دعای او را اجابت می فرماید.

اسلام دینی کامل و جامع است و به همه نیکی ها و خیرها توجه دارد. به طریق عقلانی ثابت شده است اگر فردی، درصدی امید داشته باشد که شرائط حقیقی بودن دعا در او جمع است، در اجتماع چهل نفره، چهل برابر بیشتر امید می رود که از اعضاء واجد شرائط باشد و امکان استجابت و رسیدن به مطلوب بیشتر است.^۳

نکته دیگری که باید به آن اشاره شود کلام علامه مجلسی علیه السلام در کتاب شریف بحار الانوار است که در بعض روایات، اربعه رهط دارد،^۴ البته ذکر این نکته لازم است اگر تعداد دعا کننده گان چهل نفر باشند دعایشان به اجابت نزدیک تر است و منافاتی با روایت، اربعه رهط ندارد زیرا می توان به استناد روایت گفت کلمه رهط بر ده نفر حمل شده و هر یک از چهار نفر،

۱. ابن بابویه، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، ص ۱۶۰.

۲. کلینی، الکافی، ج ۲ ص: ۴۸۷.

۳. برازش، قرآن صاعد، ص ۱۴۶.

۴. کلینی، الکافی، ج ۲ ص: ۴۸۷. «...عن عبد الأعلى عن أبي عبد الله علیه السلام قال ما اجتمع أربعة رهط قط على أمر واحد

فدعوا إلا تفرقوا عن إجابة».

ده نفر محسوب می‌شوند، پس در مجموع چهل نفر می‌شوند.^۱
 ج. «قال النبی ﷺ لا یجتمع أربعون رجلا فی أمر واحد إلا استجاب اللهُ تَعَالَى لَهُمْ حَتَّى لَوْ دَعَوْا عَلَی جَبَلٍ لَأَزَالُوهُ»^۲

پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: هیچ چهل نفر انسانی در مطلب واحدی دعا نمی‌کنند مگر اینکه خدای متعال آن دعا را به اجابت می‌رساند و لو اینکه بر نابودی کوهی دعا کنند حتماً آن کوه زائل می‌شود.

همچنین أَحْمَدُ بْنُ فَهْدٍ در کتاب عُدَّةِ الدَّاعِی می‌گوید؛ روایت شده که خداوند به عیسی ﷺ وحی کرد: «يَا عِيسَى - تَقَرَّبْ إِلَى الْمُؤْمِنِينَ وَ مَرَّهُمْ أَنْ يَدْعُونِي مَعَكَ».^۳ خداوند به عیسی ﷺ وحی کرد ای عیسی، به مؤمنین نزدیک شو و آن‌ها را امر کن که با تو مرا بخوانند. طبق این روایات در زمان غیبت کبری اگر بزرگان دین مردم را امر به دعای جمعی برای ظهور امام عصر عَلَيْهِ السَّلَامُ کنند حتماً کمکی به فرج حضرت خواهد بود.

د. «قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَيُّمَا مُؤْمِنِينَ أَوْ ثَلَاثَةِ اجْتَمَعُوا عِنْدَ أَخٍ لَهُمْ - يَأْمَنُونَ بِوَأْتِقَهُ وَ لَا يَخَافُونَ غَوَائِلَهُ وَ يَرْجُونَ مَا عِنْدَهُ إِنْ دَعَوْا اللَّهَ أَجَابَهُمْ - وَ إِنْ سَأَلُوهُ أَعْطَاهُمْ وَ إِنْ اسْتَزَادُوا زَادَهُمْ وَ إِنْ سَكَّتُوا ابْتَدَأَهُمْ».^۴ هیچ دو مؤمن یا سه مؤمنی نیست که در نزد برادر خود اجتماع کنند که از شرارت‌ها و کینه‌توزی‌های او در امان باشند و به آنچه در نزد اوست، امیدوار باشند؛ اگر این افراد خداوند را بخوانند، آنها را اجابت می‌کند و اگر از او درخواست نمایند، به آنها عطا می‌کند، و اگر از او طلب زیادت نمایند؛ به آنها بیشتر می‌کند؛ و اگر ساکت باشند؛ خداوند ابتدا می‌کند.

این روایت به این مطلب اشاره دارد که اصلاً نفس، دور هم جمع شدن مومنین در اجتماعاتی همچون شب و روز نیمه شعبان در سراسر جهان^۵ که همگی هم دل هستند و اهل حیل و شرارت نبوده و به خدای متعال امیدوارند حتماً خدای سبحان به ایشان عنایت می‌کند و امام محصور در پرده غیبت را ظاهر خواهد کرد اگر چه اجتماع کنندگان سکوت کرده و چیزی به

۱. مجلسی، مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول، ج ۱۲، ص: ۷۶.

۲. راوندی، الدعوات سلوة الحزین، النص، ص ۳۰.

۳. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۱۰۵.

۴. ابن فهید حلی، عده الداعی و نجاح الساعی، ص ۱۸۸.

۵. برای مثال در دیگر مکاتب و ادیان منجی گرا این مسئله هر ساله تحقق پیدا می‌کند. این مطلب در مقالاتی در اینترنت قابل دسترسی می‌باشد.

زبان نیاورند.

۲. خواندن دعا توسط یک نفر و آمین گفتن دعا کنندگان

شیوه دیگر از اسباب استجاب دعا، آمین گفتن پس از دعاست؛ آمین اسمی از اسماء الهی است. معنای آمین در کلام امام صادق علیه السلام به معنی در خواست از اجابت آن طلب انجام عمل تفسیر شده است.^۱

تاکیدات زیادی در آمین گفتن در جمعیتی که انسان‌هایی پاک و صالح با هم دعا می‌کنند در روایات مطرح شده است. که از حکمت‌های آن، این مطلب می‌باشد که گاه خدای متعال بنا بر عزت و عظمت و یا معصومیت یا مظلومیت اطرافیان دعای جمع را نیز مستجاب می‌کند. چنان که شیوه همیشه معصومان چنین بوده است.^۲ اجتماع و آمین گفتن برای ملائکه هم مهم است. ملائکه به اندازه اجتماع کنندگان در میان مومنین حاضر شده و همراه آنها، برای استجاب دعایشان آمین گفته و برای مومنین طلب خیر می‌کنند.^۳ از مواردی که آمین گفتن در کلام اهل بیت ذکر شده است به این موارد می‌توان اشاره کرد:

الف. «البرقی عن الحجال عن ثعلبه عن علی بن عقبه عن رجل عن ابي عبد الله علیه السلام قال کان ابي إذا حزنه أمر جمع النساء و الصبيان ثم دعا و آمنوا».^۴

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: هرگاه امری پدرم را غمگین می‌کرد؛ همواره زنان و بچه‌ها را جمع می‌کرد سپس دعا می‌فرمود و آنها آمین می‌گفتند. این شیوه دعا خواندن سیره امام محمد باقر علیه السلام بوده است و امام صادق علیه السلام بوده است.

ب. «سألت أخی موسى بن جعفر عن الرجل يدعو و حوله إخوانه أيجب علیهم أن يؤمنوا قال إن شاءوا فعلاً و إن شاءوا سكتوا فإن دعا بحق و قال لهم آمنوا و جب علیهم أن يفعلوا».^۵

از امام موسی بن جعفر علیه السلام از مردی که میان برادران خود دعا می‌خواند سوال شد که آیا برادران واجب است که آمین بگویند؟ حضرت فرمودند اگر خواستند آمین بگویند و اگر خواستند چیزی نگویند، اما اگر فردی دعا کند و به برادران خود امر کند که آمین بگویند آنگاه آمین گفتن

۱. ابن بابویه، معانی الأخبار، ص ۳۴۹.

۲. لقمانی، احمد، چگونه دعایمان مستجاب می‌شود؟، ص ۲۱۶.

۳. کلینی، الکافی، ج ۲، ص: ۱۸۷.

۴. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۴۸۷.

۵. عریضی، مسائل علی بن جعفر و مستدرکاتها، ص ۱۵۵.

بر آنها واجب می‌شود.

ج. «عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص دَعَا مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَمَّنَ هَارُونَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَمَّنَتِ الْمَلَائِكَةُ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فَقَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى - قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَ مَنْ غَزَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اسْتُجِيبَ لَهُ كَمَا اسْتُجِيبَ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^۱

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمودند: موسی دعا کرد، و هارون آمین گفت؛ و فرشتگان آمین گفتند؛ پس خداوند متعال فرمود؛ به تحقیق دعای شما را اجابت کردم.

این روایات تاکید بر آمین گفتن دارد؛ لذا اگر فردی در میان همه مردم مستضعف جهان اعم از مسلمان یهودی و مسیحی دعا بخواند و بقیه آمین بگویند خدای تعالی منجی و امام غائب را ظاهر خواهد کرد و دعای ایشان را به اجابت خواهد رساند.

چهارم: دعای جمعی برای ظهور صاحب الزمان عَلَيْهِ السَّلَامُ

همانطور که با بررسی آیات و روایات اهمیت دعای جمعی روشن شد لذا برای امام زمان عَلَيْهِ السَّلَامُ که مهمترین خواسته بشریت و مردم مظلوم جهان است همواره باید در سراسر جهان و به خصوص اجتماعات شیعیان باید دعا شود که این روش از دعا در درگاه الهی سریعتر به اجابت خواهد رسید. برای این منظور روایاتی که بر دعا برای ظهور حضرت سفارش کرده اند، آورده می‌شود.

شاهد اول

در کتاب مکیال المکارم در اهمیت و آثار دعای جمعی چنین نقل شده است:

«یکی از تکلیف‌ها و وظایف مردم در زمان غیبت حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ آن است که مجالسی برپا کنند که در آن از امام زمان عَلَيْهِ السَّلَامُ یاد شود، و خوبی‌ها، فضیلت‌ها و مقامات شکوهمندش گفتگو گردد و به اطلاع همگان برسد، و برای آن وجود شریف در آن مجالس دعا شود و از بذل و بخشش جان و مال در این راه خودداری نگردد؛ چرا که این کارها، رواج دادن و گسترش آیین خدا، بزرگ داشت و بالا بردن کلام خدا، و کمک کردن به یکدیگر برای انجام نیکی و تقوا، و گرامی‌داشت مراسم و شعائر الهی، و یاری نسبت به ولیّ پروردگار است.»^۲

ارزش‌های دیگری که در مورد برپایی این مجالس می‌توان برشمرد؛ فرمایش امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ -

۱. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۵۱۰.

۲. اصفهانی، مکیال المکارم: ۱۶۹ / ۲.

که در کتاب وسائل الشیعه و غیر آن نقل شده است- نیز بر این مطلب دلالت دارد: «تزاوروا، فإن فی زیارتکم إحياء لقلوبکم و ذکرًا لأحاديثنا، و أحاديثنا تعطف بعضکم علی بعض، فإن أخذتم بها رشدتم و نجوتهم، و إن ترکتموها ضللتهم و هلكتم فخذوا بها و أنا بنجاتکم زعیم»^۱.

به دیدار یکدیگر بروید؛ زیرا این دید و بازدیدها موجب زنده شدن دل‌های شما، و بازگو کردن و یادآوری حدیث‌های ماست. حدیث‌ها و سخنان ما، باعث همبستگی و مهربانی بیش‌تر بین برخی از شما با برخی دیگر خواهد شد. اگر سخنان ما را پذیرفتید و به کار گرفتید، هدایت می‌شوید و نجات می‌یابید؛ و اگر سخن ما را رها کردید، گمراه می‌گردید و هلاک می‌شوید؛ بنابراین، شما احادیث و سخنان ما را بپذیرید و به کار بندید، من نیز ضامن و عهده‌دار نجات شما می‌باشم.

دلیل دستور دادن حضرت به دید و بازدید شیعیان این است که انگیزه و وسیله‌ای برای زنده شدن امر (امامت) ایشان و بازگویی احادیث‌شان است. یعنی می‌توان گفت اگر مردم در حال به انحراف کشیده شدن از معرفت و یاد امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فی‌الرحمن‌و‌الرحیم باشند تشکیل این‌گونه مجالس، آنان را از هلاکت و تباهی و انحراف نجات خواهد داد و هدایت و ارشاد را برای ایشان به ارمغان خواهد آورد.^۲

آزمون‌ها و امتحانات دوران غیبت به گونه‌ای است که جز با اعتقاد محکم نسبت به امامت حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فی‌الرحمن‌و‌الرحیم نمی‌توان بر صراط مستقیم و اطاعت از ایشان باقی ماند و جز با دعا برای فرج حضرت نمی‌توان روح امیدواری به زندگی را در دل‌ها زنده نگاه داشت و در برابر سختی‌ها مقاومت نمود. در حقیقت دعا برای تحقق فرج انسان کامل، دعا برای تحقق کمال سعادت انسان (اعم از سعادت فردی، اجتماعی، مادی، معنوی، دنیوی و اخروی)، این مطلب از هر نیازی برای انسان‌ها مهم‌تر است. زمانی انسان کامل به سعادت کامل می‌رسد که هم در زندگی فردی و هم در زندگی اجتماعی و همه ابعاد کمال و خوشبختی، حاکمیت یابد. این همان تحقق جامعه مهدوی و ظهور همه حقیقت اسلام در دنیا می‌باشد. لذا دعا برای حضرت، دعا برای سعادت خود انسان و جامعه انسانی است.

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۵۶۷.

۲. مجتهدی، صحیفه مهدیه، جلد ۱، ص ۶۲-۶۰.

شاهد دوم

در کتاب سعد السعود که از سنت های ادریس نبی به خط عیسی بن مریم است و در تایید دعای جمعی مومنین می باشد، چنین آمده است:

«در بیشتر اوقاتتان خدا را بخوانید و در دعایتان همیار و هم آوا باشید زیرا خداوند چنانچه همیاری و اتحاد در شما ببیند، دعایتان را اجابت می کند حاجت هایتان را بر آورده می سازد و شما را به آرزوهایتان می رساند و عطایای خویش را از خزانه های پایان ناپذیرش بر شما سرازیر می کند»^۱.

شاهد سوم

امام صادق علیه السلام درباره نقش دعای گروهی در تعجیل فرج و برای اینکه شیعیان به این امر مهم و حیاتی بپردازند فرمودند: وقتی عذاب بر بنی اسرائیل طولانی شد. چهل صبح ضجه و گریه و ناله به درگاه الهی کردند. خدای متعال به موسی و هارون علیهم السلام وحی کرد که بنی اسرائیل را از دست فرعون نجات دهد و این در حالی بود که از چهار صد سال عذاب صد و هفتاد سال باقی مانده بود و خدای متعال به واسطه دعای بنی اسرائیل از آن صد و هفتاد سال صرف نظر نمود. آنگاه امام صادق علیه السلام فرمودند: همچنین شما شیعیان اگر این عمل را انجام می دادید، خداوند متعال قطعاً فرج و گشایش ما را می رساند. اما اگر بی تفاوت باشید و هیچ ضجه و گریه و ناله را برای تعجیل فرج نداشته باشید امر (غیبت) به نهایت خود می رسد^۲. از متن این روایت که از صحابی امام باقر و امام صادق علیهم السلام فضل بن ابی قره نقل شده،^۳ امام صادق علیه السلام توبه و دعا و ضجه و گریه و ناله چهل صباح شیعیان به درگاه الهی را، راهکاری برای تعجیل فرج امام عصر علیه السلام معرفی می کند.

شبهه این روایت در بخشیده شدن غیبت حضرت موسی علیه السلام روایتی از امیرالمؤمنین علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده که مختصر روایت به این شرح است که بعد از وفات حضرت یوسف علیه السلام بنی

۱. ابن طاووس، سعد السعود للنفوس منصود، النص، ص ۳۹.

۲. عیاشی، کتاب التفسیر، ج ۲، ۱۵۴.

۳. عَنْ فَضْلِ بْنِ أَبِي قُرَّةٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ ... فَلَمَّا طَالَ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ الْعَذَابُ - ضَجُّوا وَبَكَوْا إِلَى اللَّهِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا - فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى وَهَارُونَ أَنْ يَخْلَصَهُمْ مِنْ فِرْعَوْنَ فَحَطَّ عَنْهُمْ سَبْعِينَ وَ مِائَةَ سَنَةٍ، قَالَ: وَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: هَكَذَا أَنْتُمْ لَوْ فَعَلْتُمْ لَفَرَّجَ اللَّهُ عَنَّا، فَأَمَّا إِذَا لَمْ تَكُونُوا - فَإِنَّ الْأَمْرَ يَنْتَهِي إِلَى مُنْتَهَاهُ.

۴. شوشتری، قاموس الرجال، ج ۸، ص ۳۹۷.

اسرائیل دچار سرگردانی گشت و فقیه‌ی که نجات دهنده ایشان یعنی حضرت موسی علیه السلام را می‌شناخت و با ایشان در ارتباط بود خبر از باقی ماندن چهل سال از غیبت آن حضرت داد، همه ایشان حمد و سپاس خدا را به جا آوردند و اعتراف کردند که همه نعمتها و خیرها از خدای تعالی است و گفتند بدی‌ها را فقط خدای تعالی دور می‌سازد.^۱

مهمترین عامل فرج موسی علیه السلام که در این روایت ذکر شده است این است که بنی اسرائیل

۱. وقتی وفات یوسف علیه السلام فرا رسید شیعیان و خاندان خود را جمع کرد و حمد و ثنای الهی به جای آورد و سپس به آنها گفت: سختی شدیدی به آنها خواهد رسید که در آن مردانشان را بکشند و شکم زنان باردارشان را پاره کنند و کودکانشان را سر ببرند تا آنکه که خداوند حق را در قائم که از فرزندان لاوی بن یعقوب است ظاهر سازد بنی اسرائیل مدت چهار صد سال منتظر قیام قائم بودند تا آنکه ولادت او را بشارت دادند و علامات ظهورش را مشاهده کردند و سختی آنها شدت یافت و فقیه‌ی که به سخنان او آرامش می‌یافتند، تحت تعقیب قرار گرفت و او مخفی شد و با او نامه‌نگاری کردند و گفتند: ما در گرفتاری‌ها به کلام تو آرامش می‌یافتیم، پس آن فقیه ایشان را به بیابان‌ها برد و با آنها در شمی مهتابی درباره قائم و صفات او و نزدیکی ظهورش سخن می‌گفت و در این هنگام موسی علیه السلام آمد در حالی که او نوجوان بود چون فقیه او را دید، از صفاتش او را شناخت، برخاست و بر قدوم او افتاد و بر آن بوسه زد و گفت: سپاس خدایی را که مرا از دنیا نبرد تا آنکه تو را به من نشان داد و چون پیروانش چنین دیدند دانستند که او صاحب ایشان است و به شکرانه خدای تعالی بر زمین افتادند و موسی علیه السلام جز این نگفت که امیدوارم خداوند در فرج شما تعجیل کند و بعد از آن غایب شد و به شهر مدین رفت و آن سالیان را نزد شعیب مقام کرد و این غیبت دوم از غیبت اولی بر آنها سخت‌تر بود و آن پنجاه و چند سال مقدر گشت، و گرفتاری آنها شدت گرفت و آن فقیه نیز خود را مخفی ساخت و کسی را به نزد او فرستادند و گفتند ما بر استتار تو شکیبایی نداریم، پس به بیابانی بیرون شد و آنها را خواست و آنها را خوشحال ساخت و به آنها اعلام کرد که خدای تعالی به او وحی کرده است که پس از چهل سال فرج ایشان را خواهد رسانید همگی گفتند: الحمد لله و خدای تعالی وحی فرمود که به ایشان بگو بخاطر الحمد لله که بر زبان جاری کردید آن را به سی سال تقلیل دادم، گفتند: کلّ نعمه فمن الله، هر نعمتی از جانب خداوند است، وحی آمد که به آنها بگو آن را بیست سال کاهش دادم، گفتند: لا یأتی بالخیر إلاّ الله این خداست که خیر جاری می‌کند، وحی آمد که به آنها بگو آن را به ده سال کاستم، گفتند: «لا یصرف السوء إلاّ الله» این خداوند است که بدی را دور می‌سازد و خداوند به آن فقیه وحی کرد که به ایشان بگو: از جای خود حرکت نکنید که اذن فرج شما را دادم، در این میان موسی علیه السلام در حالی که سوار بر حماری بود ظاهر شد و آن فقیه خواست او را به شیعیان معرفی کرده و موجبات استبصار آنها را فراهم سازد، موسی آمد و فقیه پرسید: فرزند که هستی؟ گفت: فرزند عمران، گفت: او فرزند کیست؟ گفت: فرزند قاهت فرزند لاوی فرزند یعقوب، گفت: چه آورده‌ای؟ گفت: رسالت از جانب خدای تعالی. آن فقیه برخاست و به دست موسی بوسه زد سپس در میان ایشان نشست و آنها را خوشحال ساخت و دستورات موسی را به ایشان ابلاغ کرد و سپس ایشان را متفرق ساخت و از این زمان تا فرج ایشان که به غرق فرعون حاصل شد، چهل سال فاصله بود. کمال الدین و تمام النعمه ترجمه پهلوان، ج ۱، ص: ۲۸۹. ذکر این نکته لازم است که در مقدار غیبت موسی در دو روایت مذکور اختلاف است، این مطلب اشکالی به اصل انجام شدن توبه و دعای جمعی که در میان بنی اسرائیل که سبب ظهور موسی کلیم الله شد وارد نمی‌کند.

پس از مدت سختی و طولانی به بزرگ و فقیه خود ایمان آوردند و همگی دعای خیر و حمد الهی در برابر امر خدای تعالی به جا آوردند که این امر سبب بخشش باقیمانده غیبت موسی علیه السلام شد. از بیان این دو روایت این چنین به دست می‌آید اگر شیعیان با هم همدل باشند و دعا به درگاه الهی بیاورند قطعاً خدای متعال از باقی مانده غیبت امام عصر علیه السلام صرف نظر خواهد کرد و جهان را به نور قدم‌های ایشان منور خواهد کرد.

شاهد چهارم

یکی دیگر از شواهد عمل به دعای جمعی در کتاب مکیال المکارم داستان تمام شدن غیبت ادریس نبی علیه السلام می‌باشد که چنین نقل شده است:

«در زمان ادریس پیامبر علیه السلام وقتی مورد ظلم و تحدید به قتل حکام ظالم قرار گرفت، به میان غاری رفت و از مردم پنهان شد. به درخواست ایشان بیست سال یک قطره باران بر آنها نبارید. قوم ادریس چون بیتاب شدند با هم برخورد کردند و گفتند این سختی و قحطی که می‌بینید بما روی داده برای اینست که ادریس از پروردگارش خواسته که آسمان بر ما نبارد تا او درخواست کند، ادریس از ما دوری جسته و جایش را نمیدانیم و خدا بما از وی مهربانتر است با هم یک قول شدند که بخدا بازگردند و دعا کنند و و از او بخواهند که آسمان بر آنها و حومه شهر بیارد بر خاکستر ایستادند و لباس سیاه پوشیده و خاک بر سر ریختند و بسوی خدا با توبه نالیدند و گریه و زاری کردند. این دعا و توبه جمعی باعث شد خدای متعال دوران غیبت ادریس نبی علیه السلام را پایان بخشد. حضرت ادریس علیه السلام ظاهر شد و حاکم ستمگر در برابر او به ذلت و خواری افتاد.»^۱

شاهد پنجم

همچنین بنا بر روایتی که محمد بن الحسن الصفار در بصائر الدرجات به سند خود از حضرت ابو عبد الله صادق علیه السلام عرضه داشتیم: از عمرو بن اسحاق حدیثی به من رسیده، فرمود: آن را عرضه کن. گفتم: وی بر امیرالمؤمنین علی علیه السلام داخل شد، پس آن حضرت آثار زردی بر صورتش دید، فرمود: این زردی چیست؟ او بیماری خود را توضیح داد. آن حضرت به او فرمود: ما خوشحال می‌شویم به خوشحالی شما؛ اندوهگین می‌شویم به حزن شما؛ بیمار می‌شویم به بیماری شما و دعا می‌کنیم برای شما، و شما که دعا می‌کنید ما آمین می‌گوییم. عمرو به امیر

۱. ابن بابویه، کمال الدین و تمام النعمه، ترجمه کمره‌ای، ج ۱، ص: ۲۲۷.

المؤمنین علیهم السلام عرض کرد: آنچه فرمودی دانستم، ولی چگونه ما دعا می‌کنیم شما آمین می‌گویید؟ آن حضرت فرمود: حاضر و دور بر ما یکسان است. امام ابو عبد الله صادق علیه السلام فرمود: عمرو راست گفته است.^۱ طبق این روایت اگر هر کدام از شیعیان برای فرج امام زمان عجل الله تعالی فرجه دعا کنند حضرت آمین می‌گویند و این دعای جمعی در فرج امام زمان تاثیر خواهد داشت.

شاهد هشتم

همچنین در توقیعی که از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه در جواب سؤال‌های اسحاق بن یعقوب نقل شده آمده است: «... و اکثروا الدعاء بتعجيل الفرج فان في ذلك فرجكم ...»^۲ این فراز از روایت به تاکید حضرت بر دعا برای فرج ایشان دلالت دارد و از اینکه دعا خواندن با صیغه جمع آمده است حضرت اشاره به دعای جمعی برای تعجیل در فرج دارند. لذا از آنجا که هر مجلسی که در آن برای حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه دعا شود، جایگاهی برای حضور فرشتگان گردد، و همچنین است تمام مجالس دعا، فرشتگان اهل آن مجالس را در دعا یاری می‌دهند.^۳ لازم است که هر جمعی برای هر نیتی که دعا می‌کنند ابتداء دعایشان برای امر ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه باشد چرا که این دعا منشاء فرج تمامی امور خواهد بود.

نتیجه گیری

باتوجه به ادله‌ای که در آیات و روایات بر دعای جمعی آورده شد چنین به دست می‌آید دعاهایی که برای مطالب مهم می‌باشند باید به صورت جمعی خوانده شوند. می‌توان گفت نفس اجتماع و با هم بودن و دعا کردن به درگاه الهی، هر چند موضوع دعاها یکی نباشد، مورد توجه شرع مقدس اسلام قرار گرفته است. نمونه‌ای از دعاهایی که در تمام ادیان و آرزوی همه انسان‌های آزاده جهان در دوران غیبت می‌باشد، دعا برای ظهور موعود بشریت می‌باشد. از طرفی توصیه امام عصر عجل الله تعالی فرجه به افراد به دعای بر فرج روشن می‌شود که اگر مردم این زمان به صورت دسته جمعی دعا و جهت فرج ایشان درخواست داشته باشند خداوند متعال باقی مانده غیبت آن حضرت را بخشیده و اذن ظهور آن حضرت را بر مبنای ادله صادر می‌فرماید. لذا همه بشریت و مسلمانان و به خصوص شیعه می‌بایست همواره با ادعیه‌ای همچون اللهم کن لولیک،

۱. صفار، بصائر الدرجات، ۲۶۰.

۲. ابن بابویه، کمال الدین، ج ۲، ص ۴۸۳، ح ۴. «... بسیار برای تعجیل فرج دعا کنید که فرج شما در آن است ...».

۳. اصفهانی، مکمال المکارم در فوائد دعا برای حضرت قائم علیه السلام، ج ۱، ص: ۵۲۸.

دعای فرج، دعای افتتاح، زیارت آل یس و صلوات ضراب اصفهانی و سایر ادعیه تمسک جسته و موجبات نزدیکی امر ظهور را فراهم آورند.

منابع و مآخذ

*قرآن مجید.

۱. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، **تحف العقول عن آل الرسول ﷺ** محقق: غفاری، علی اکبر، قم، نشر: جامعه مدرسین، جلد، ۱۴۰۴ ق.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، **ثواب الأعمال و عقاب الأعمال**، جلد، نشر: دار الشریف الرضی للنشر، قم، ۱۴۰۶ ق
۳. ابن بابویه، محمد بن علی، **معانی الأخبار**، محقق / مصحح: غفاری، علی اکبر، قم، نشر: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، جلد، ۱۴۰۳ ق.
۴. ابن بابویه، محمد بن علی، **کمال الدین و تمام النعمة ترجمه کمره‌ای**، مترجم: کمره‌ای، محمد باقر، تهران، نشر: اسلامی، جلد، ۱۳۷۷ ه. ش.
۵. اصفهانی، محمد تقی، **مکیال المکارم فی فوائد دعاء للقائم (علیه السلام)**، قم، نشر: مؤسسه الإمام المهدي (علیه السلام)، جلد، چاپ: ۵، ۱۴۲۸ ه. ق.
۶. ابن طاووس، علی بن موسی، **سعد السعود للنفوس منضود**، قم، نشر: دار الذخائر، جلد ۱.
۷. انصاریان، حسین، **شرح دعای کمیل**، قم، نشر عرفان، جلد، ۱۳۸۸.
۸. ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، بیروت، دار صادر، جلد، ۱۵، چاپ: سوم، ۱۴۱۴ ه. ق.
۹. ابن کثیر، اسماعیل بن عمر، **تفسیر القرآن العظیم**، شمس الدین محمد حسین، لبنان - بیروت، نشر: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، جلد، چاپ: ۱، ۱۴۱۹ ه. ق.
۱۰. باقری فر، علی، **پژوهشی در نیایشهای قرآن کریم**، تهران، چاپ ارشاد، ۱۳۸۴.
۱۱. جزیری، ابوبکر جابر، **ایسر التفاسیر لکلام العلی الکبیر**، عربستان - مدینه منوره، نشر: مکتبه العلوم و الحکم، جلد، چاپ: ۱، ۱۴۱۶ ه. ق.
۱۲. خازن، علی بن محمد، **تفسیر الخازن المسمی لباب التأویل فی معانی التنزیل**، مصحح: شاهین، عبدالسلام محمد علی، لبنان - بیروت، نشر: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، جلد، چاپ: ۱، ۱۴۱۵ ه. ق.
۱۳. ده خدای، **لغه نامه ده خدای**، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ ۲ از دوره جدید ۱۳۷۷.
۱۴. شیخ حر عاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه**، محقق / مصحح: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، قم، نشر: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، جلد، ۳۰، ۱۴۰۹ ق.
۱۵. صدر حاج سید جوادی، احمد، **دائرة المعارف تشیع**، تهران، نشر: شهید سعید محبی، تعداد جلد...، چاپ

- چهاردهم، ۱۳۸۶ ه. ش.
۱۶. عریضی، علی بن جعفر، **مسائل علی بن جعفر و مستدرکاتها**، محقق / مصحح: مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، قم، نشر: مؤسسه آل البيت عليه السلام، جلد ۱، ۱۴۰۹ ق.
۱۷. عیاشی، محمد بن مسعود، **التفسیر (تفسیر العیاشی)**، محقق: رسولی، هاشم، تهران، نشر: مکتبه العلمیه الاسلامیه، ۲ جلد، چاپ: ۱، ۱۳۸۰ ه. ق.
۱۸. فراهیدی، خلیل بن احمد، **کتاب العین**، قم، نشر: نشر هجرت، ۹ جلد، چاپ: دوم، ۱۴۰۹ ه. ق.
۱۹. فیومی، احمد بن محمد، **المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی**، قم، نشر: موسسه دار الهجرة، ۲ جلد، چاپ: دوم، ۱۴۱۴ ه. ق.
۲۰. عمید، حسن، **فرهنگ فارسی عمید**، تهران، موسسه انتشارات امیر کبیر، چاپ: ۳۶، ۱۳۸۶ ه. ش.
۲۱. برازش، علیرضا، **قرآن صاعد**، تهران، انتشارات امیر کبیر، چاپ سوم، ۱۳۷۸ ه. ش.
۲۲. قرشی، علی اکبر، **قاموس قرآن**، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۷ جلد، چاپ: ششم، ۱۳۷۱ ه. ش.
۲۳. کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی (ط - الإسلامیه)**، محقق / مصحح: غفاری علی اکبر و آخوندی، محمد، تهران، نشر: دار الکتب الإسلامیه، ۸ جلد، ۱۴۰۷ ق.
۲۴. کفیل، بررسی اجمالی ادعیه و زیارات مهدوی.
۲۵. لقمانی، احمد، **چگونه دعایمان مستجاب می شود**، قم، انتشارات بهشت بینش، ۱۳۸۶ ه. ش.
۲۶. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، **بحار الأنوار**، نشر: دار إحياء التراث العربی، بیروت، چاپ: دوم، ۱۱۱ جلد، ۱۴۰۳ ق.
۲۷. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، **مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول**، محقق / مصحح: رسولی محلاتی، سید هاشم، تهران، نشر: دار الکتب الإسلامیه، ۲۶ جلد، ۱۴۰۴ ق.
۲۸. مجتهدی، مرتضی، **صحیفه مهدیه**، مترجم: مؤسسه اسلامی ترجمه، قم، نشر: نشر الماس، ۱ جلد، نوبت چاپ: ۱۱، چاپ: ۱۳۸۸ ه. ش.
۲۹. مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، نویسنده: جمعی از نویسندگان، تهران، نشر: دار الکتب، الإسلامیه، ۲۸ جلد، چاپ: ۱۰، ۱۳۷۱ ه. ش.
۳۰. نسفی، عبدالله بن احمد، **تفسیر النسفی مدارک التنزیل و حقایق التاویل**، لبنان - بیروت، نشر: دار النفاث، ۴ جلد، چاپ: ۱، ۱۴۱۶ ه. ق.